Fra Det Kgl. Biblioteks tekstportal (tekster.kb.dk)

Forfatter: Fibiger, Mathilde

Titel: Clara Raphael

Citation: Fibiger, Mathilde: ”Clara Raphael”, i Fibiger, Mathilde: *Clara Raphael*, udg. af Lise Busk-Jensen , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, 1994, s. 303. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-fibiger01-shoot-idm140403938304256/facsimile.pdf (tilgået 24. april 2024)

Anvendt udgave: Clara Raphael

Noter

Der henvises flere steder til E. Mau: *Dansk Ordsprogs-Skat* (1871), forkortet: *Mau*. Salmerne citeres efter *Den danske salmebog* (1958, fork. *Dds)*, hvis stavemåder er fulgt.

Clara Raphael

9 *indføre disse Blade:* om Heibergs rolle ved udgivelsen af *Clara Raphael*, se efterskriften s. 258f. – *Crisis:* krise, se efterskriften s. 260. – *indadvendt(e) Resignation:* afkald på verdslig lykke.

10 *bedaget:* ældre. – *Negation:* benægtelse, modsætning. – *Jomfruen af Orleans:* Jeanne d'Arc (1412-1431), fr. helgen og nationalheltinde. – *fornemmelig:* først og fremmest.

11 *erholdt:* fik. – *Marie:* Jomfru Maria. – *Bebudelsens Engel:* ærkeengelen Gabriel der fortalte Maria om hendes forestående fødsel. – *høitidelige Ord:* Luk. 1,28. – *Valkyrie(s):* nord. mytologisk kvindefigur, som Odin sendte til slagmarken for at hente de faldne helte til borgen Valhal, der var denne sagnkreds' paradisforestilling. – *Amors Seier:* Amor er kærlighedsguden i lat. mytologi; elskendes forening var den almindeligste udgang på den tids historier. – *Ideen:* det sande, evige og logiske indhold i ting og forestillinger, et af den gr. filosof Platons (427-347 f.Kr.) filosofiske begreber. – *Idealet altfor abstract (…) falder sammen med Ideen:* idealet er en konkret, virkelig udgave af en abstrakt tanke eller idé, som ikke i sig selv kan virkeliggøres. – *Trinitetslæren:* den kristne lære om den guddommelige treenighed af faderen, sønnen og helligånden.

12 *Passionsblomst:* plante af slægten Passiflora, i hvis blomst man har ment at kunne se Kristus på korset med tornekrone og nagler (nitter). – *en Historie:* en spændende handling. – *Bekjendelser af en skjøn Sjæl:* citat fra Goethes roman *Wilhelm Meisters Læreaar* (1795-1796, da. 1801-1802), hvori et kapitel (6. bog) bærer denne overskrift; Heiberg vil hermed sige, at romanens interesse ligger på psykologiens snarere end handlingens niveau.

17 *N*:* lokalitet i den danske provins, måske i nærheden af Maltrup

Skov på Lolland, hvor Fibiger var huslærerinde, mens hun skrev bogen (Nielstrup?).

18 *Hverdagshistorierne:* Thomasine Gyllembourgs (1773-1856) anonyme, af hendes søn J.L. Heiberg publicerede fortællinger fik denne genrebetegnelse efter titlen på den bedst kendte: *En Hverdags-Historie* (1828). – *I Skole vilde jeg ikke:* før 1850 var det almindeligt, at middelklassefamiliers piger blev undervist i hjemmet.

19 *21de Marts:* 15.000 borgere gik 21. marts 1848 til kongen, Frederik 7., med krav om regeringens afgang og på længere sigt enevældens afskaffelse til fordel for en liberalistisk styreform; resultatet blev grundloven af 5. juni 1849. – *Krigen:* mod Slesvig-Holsten og Prøjsen 1848-1850. – *Landsoldat(er):* soldat udskrevet blandt bønderne; før indførelsen i 1849 af alm. værnepligt påhvilede krigstjenesten alene landbefolkningen. – *laconiske:* kortfattet. – *Conventionen:* det passende.

20 *Complimenter:* høflig smiger. – *Raphael:* Raphael er navnet på en af de syv ærkeengle; med valget af et sådant efternavn synes Fibiger at give sin heltinde en – næsten parodisk – 'engleagtig' dimension, men Raphael var også et kendt borgerligt navn i samtiden, bl.a. hed en manufakturforretning på Strøget »Raphael & Comp.«.

21 *Carl Bernhard(s):* pseudonym for A.N. de Saint-Aubain (1798-1865), da. forfatter til en række fortællinger fra den københavnske dagligdag; Heibergs fætter. – *conversere:* selskabelig samtale om emner af almen interesse. – *Herskabet:* den stedlige godsejerfamilie. – *Stamhuse(r):* arving til et stamhus, dvs. et gods der udelt arves af familiens ældste søn. – *Nedladenhed:* en venlighed mod undergivne der samtidig markeret klasseforskellen.

22 *Som man raaber i Skoven (...):* ordsprog, jf. *Mau* 9806. – *Holbergs Stuedesluse:* hovedpersonen i Ludvig Holbergs komedie *Den Stuedesluse* (1731), hr. Vielgeschrey, føler sig overbebyrdet med arbejde uden nogensinde at udrette noget. – *orthodox:* i kirkelig forstand hørende til de præster, der holdt sig til reformationens og Luthers grundlæggende dogmer, i modsætning til fx rationalisterne der læste Bibelen som en morallære, pietisterne der byggede på syndsbevidsthed og vækkelse, humanisterne der – som de samtidige teologer J.P. Mynster og H.L. Martensen – byggede på personlig tro (om Martensen, se n.t.s.48) og grundtvigianerne der byggede på det levende ord. Heiberg mener at kunne identificere denne præst som pastor C.L. Ehrenreich i Våbensted (i brev til Fibiger af 10.11. 1850), hvilket Mathilde dog selv afviser (i brev til søsteren, jf. Marg. Fibiger 1891, s. 78 og 56). – *affecteret:* med et unaturligt, påtaget væsen; Poul M. Møller (1794-1838) skrev kort før sin død »Forberedelser til en

Afhandling om Affektation« og en samling »Strøtanker om Affektation« (*Efterladte Skrifter* I–III, 1839–1843, bd. III s. 291–313).

23 *Amorer:* el amoriner, små figurer efter kærlighedsguden Amor i lat. mytologi. – *(Mode)orakel:* sted hvorfra ubestridelige sandheder udgår. -*M*:* kan være Maribo.

24 *Pluralitet(en):* flertal. – *forskrevet (…) forskrive:* spil på ordets dobbeltbetydning: Clara har forskrevet sig, dvs. skrevet for meget, og samtidig har hun forskrevet sine medmennesker, dvs. overgivet dem til helvede. – *Heibergs Helved:* hentydning til J.L. Heibergs versdrama *En Sjæl efter Døden* fra *Nye Digte* (1841).

25 *læse fra Kirke:* læse udgangsbønnen.

26 *prosaiske:* dagligdags. – *Opdragelse:* Clara forfægter her den fr. pædagog J.-J. Rousseaus (1712–1778) dengang moderne teorier, at opdragelse skal foregå som barnets erfarings- og selvudvikling fremfor oplæring efter på forhånd givne normer.

27 *Skipper:* før jernbanens udbredelse foregik hovedparten af person- og godstransporten med skib. – *draperet:* beklædt. – *Mariæ Himmelfart:* måske en af de i perioden udbredte kopier af et af den ital. maler Raphaels (1483–1520) Madonna-billeder, hvor Maria ses i himlen (f.eks. »Jomfruens kroning« eller »Den sixtinske Madonna«); historien om Marias liv og opstandelse stammer ikke fra NT; den fortælles i de såkaldte apokryfe evangelier, dvs. tekster som kirken ikke anerkender som ægte, samt i senere tilkomne legender. – *de Danskes Vei til Roes og Magt:* citat fra Johannes Ewalds »Kong Christian stod ved høien Mast« (1779) str. 4, l. 1; egl.: »Du danskes Vei«. – *M*'s Skrifter:* formentlig Poul M. Møllers *Efterladte Skrifter*, som netop var nyudgivet 1848–1850.

28 *At Fruentimmer meest (…):* en af Poul M. Møllers »Strøtanker« fra perioden 1826–1837 (*Efterladte Skrifter* III, s. 242); egl.: »kommer maaske af«. – *Blokshjerg:* bjerg i Harzen, efter folketroen samlingssted for heksene sankthansaften.

29 *Hjertesorg:* Chr. Winthers (1796–1876) dobbelte digt »Hjertesorg«: »Hans« og »Hendes« (*Samlede Digtninger* 1860–1872, IV, s. 102–109). – *à propos:* fr.: til sagen, vedrørende denne sag. – *Inclination(er):* tilbøjelighed, forelskelse.

30 *conjugere(r):* bøje (gram.). – *den bestemt forbigangne:* her om den verbale bøjningsform, der udtrykker den afsluttede handling: perfektum. – *seminaristiske(e):* nedsætt. om at udstille overfladiske kundskaber, som uerfarne seminariestuderende. – *sans façon:* fr.: uden videre. – *engagere(t):* byde op til dans.

31 *flau(e):* flov, åndløs. – *Alt dette vil jeg give Dig (…):* og *Vig fra mig Satan! (…):* Matt. 4,9–10.

34 *Grimms Eventyr:* »Der Herr Gevatter« fra de ty. forfattere, brødrene Grimms *Kinder- und Hausmärchen* (1812–1815, nr. 42). Eventyret er indeholdt i den da. udgave fra 1821 med samme nr. (42, s. 196–198) under titlen »Hr. Gudfader«; Fibigers genfortælling afviger stedvis, men ikke væsentligt fra originalen, fx lader hun en kost og en rive skændes, hvor såvel den ty. original som oversættelsen har en kost og en skovl.

36 *tarvelig(e):* som lige netop tilfredsstiller behovet (tarvet); ordet var dengang ikke så nedsættende som nu.

37 *vist:* her i bet. sandelig, visselig.

38 *Bornerthed:* begrænsning, snæversyn. – *Timelig(e):* det som hører til i tiden modsat evigheden. – *tjene to Herrer:* Matt. 6,24. – *Helheim:* dødsriget i nord. mytologi. – *Straadød:* at dø i sengehalmen, dvs. af sygdom eller alderdom.

39 *Mundering:* udrustning. – *Tordenskjold:* da.-no. søofficer i Den store nordiske krig 1700–1720.

40 *Forsyn(et):* i alm. religiøs forstand betegnelse for Gud, opfattet som den mere el. mindre personlige magt, der forsørger mennesket og styrer dets liv i stadig samvirken med den menneskelige frihed. – *Ikaros:* gr. mytologisk figur der fløj for nær solen, så vokset på de vinger, hans far havde konstrueret, smeltede, og han styrtede i havet. – *forborgen(t):* skjult. – *Ved Baldur (...):* citat fra A. Oehlenschlägers (1779–1850) *Baldur hin Gode, Nordiske Digte* (1807) s. 159; egl.: »Ved Baldur sammenholdes ene Valhals Kraft«.

42 *emanciperede:* frigjorte. – *Herrernes Rettigheder:* de juridiske og økonomiske borgerrettigheder, som kun gjaldt mænd. – *Forretninger:* arbejde. – *Et af To:* en af to muligheder.

43 *Han freidig løfter (...):* 2. og 3. str. fra Poul M. Møllers »Studentersang II« (*Efterladte Skrifter* I, s. 112–113); egl.: »Sig ruster til den raske Stride«. – *at Pigen nu vil medl:* skjult citat fra den i april 1848 udkomne og vidt udbredte soldatervise af Peter Faber (1810–1877): »Dengang jeg drog afsted«, hvis 2. l. som bekendt lyder: »min Pige vilde mede«. – *usurpere:* tiltane sig magt.

44 *en vigtig Sag:* da Heiberg giftede sig med skuespillerinden Johanne Luise Pätges, var der en tilsvarende diskussion på Det Kgl. Teater, om Johanne Luise nu skulle tituleres med det fine 'frue' eller det mindre fine 'madam' på plakaten. Teaterchefen henvendte sig til Frederik 6., som afgjorde sagen: »Naturligvis *Fru Heiberg*. En Kone har sin Mands Rang« (Johanne Luise Heiberg: *Et Liv, gjenoplevet i Erindringen* (4. udg. 1944) I, s. 152). – *uskattcerlig:* som ikke kan skattes højt nok, uvurderlig.

45 *O M* (...):* parodisk omskrivning af H.P. Holsts (1811–1893) mindedigt (1839) ved Frederik 6.'s død, hvis indledende linier lyder: »O

Fædreland, hvad har du tabt – din gamle Konge sover». – *Byfogden:* politimester, underdommer, ofte i mindre byer tillige borgmester. – *interessant:* her nok i det datidige modeords betydning: med dæmonisk tiltrækningskraft; også: sensationelt, pirrende.

46 *Futteral:* hylster. – *Faderhu, og meer end Modervarme:* str. 8, l. 6-7 fra »Jeg vil fra hver en syndig Lyst« af H.A. Tinm (1800-1866); salmen, som ikke står i *Dåb*, har Fibiger formentlig fundet i Peder Hjorts *Gamle og Nye Psalmer* (1840); i 3. udg. 1843, som Fibiger ejede, står de citerede l. s. 69.

48 *Martensen,* H.L. (1808-1884): teolog, fra 1854 Sjællands biskop, udgav en række prædikensamlinger og hovedværket *Den christelige Dogmatik* (1849). – *en af sine Taler: Prædikener* (1847), VI. prædiken: »Kom ihu at leve!« (citatet s. 84); egl.: »At voxe og tage til i Viisdom og Naade, det er at leve!«. – *Kun den er viis (...):* citat fra Oehlenschlägers *Baldur hin Gode* (se n.t. s. 40) s. 152; egl. »Til Maalet stræber Dag og Nat«.

49 *ti for een:* ti i stedet for en. – *mauvais sujets:* fr. uheldige elementer. – *Friheden blev Bondeene forkyndt:* stavnsbåndets løsning 1788. – *Arilds Tid:* de tidligste tider.

50 *Mand, Kvinde, er intet helt:* myten om de to køns oprindelige enhed og de adskilte halvdeles stadige søgen efter genforening går tilbage til antikken og fremstilles fx i Platons *Symposion* (o. 370 f.Kr.). – *Aladdin(s):* helt i eventyret »Aladdin og hans vidunderlige lampe« fra den pers.-arab. samling *1001 Nats Eventyr* (o. 900); også kendt fra Oehlenschlägers skuespil *Aladdin eller Den forunderlige Lampe* (1805). – *idelig:* stadig.

51 *Offring:* ved de kirkelige højtider, jul, påske, pinse, og ved visse kirkelige handlinger som barnedåb 'ofrede' man pengegaver som løntillæg til præst og degn. – *Gjendøberne(s)* el. baptisterne: religiøs sekt der bygger på voksendåb; den første da. baptistmenighed blev grundlagt i 1839 i modstrid med lovens dåbstvang, som først blev ophævet i 1857. – *Gaaer hen og lærer (...):* Matt. 28,19-20.

52 *Anvesynden(s):* kristendommens idé om menneskets nedarvede syndige tilbøjeligheder. – *hildet:* holdt fanget i.

54 *Det er vel umuligt (...):* Matt. 18,7. Der prædikes i kirken over dette tekststed 22. søndag efter Trinitatis (uge 44), hvilket passer med det tidspunkt (begyndelsen af nov.), hvor Fibiger renskrev sit manuskript, men ikke med fiktionens tid (marts).

55 *Engelens Fald:* Satan var oprindelig en af englene; han blev kastet ned fra himlen, fordi han ikke ville bøje sig for Guds almagt. – *Man skal kjende Træet paa dets Frugter!:* Matt. 7,20. – *Tvedragt:* uenighed, strid.

56 *Mythen i Bibelen (...):* 1 Mos. 3.

57 *Der er een Gud:* Claras afvisning af, at Jesus var Guds søn, og af Tre-

enigheden i det hele taget (det guddommeliges opdeling i Faderen, Sønnen og Helligånden), er fra den kristne kirkes synspunkt kætteri, kendt siden oldtiden fra forskellige gnostiske sekter bl.a. doketismen; gnostikerne var mystikere, der gennem ekstatisk og intuitiv indlevelse søgte det guddommelige; doketisterne mente, at Kristus kun tog bolig i menneskesønnen Jesus mellem dennes dåb og korsfæstelse, men at Kristus ikke selv var et menneske; ideen om Kristus som en lysstråle, der er udgået fra Gud og atter vendt tilbage til ham, er nyplatonisk; nyplatonismen var en mystisk-filosofisk tænkning grundlagt af den gr. filosof Plotin (203–262), som anså verden for en udstrømning af det guddommelige urprincip »det ene«. – *Om Nogen taler bespotteligt (…):* Matt. 12,32. – *Statsforfatningerne frie:* samtidig med det da. systemskifte var der lignende politiske bevægelser, men med forskellige grader af succes i Frankrig, Tyskland, England og Italien.

58 *Skal for Misbrugets Skyld (…):* 3. st., l. 4–8 af Grundtvigs: »Er Lyset for de Lærde blot« (1839). – *Hvo som saaer (…):* Gal. 6,8. – *Forjættelse:* (guddommeligt) løfte.

60 *Jeg er Veien (…):* Joh. 11,25 og 14,6. – *den Mindste i Himmeriges Rige (…):* Matt. 11,11.

61 *Naar Du ikke elsker (…):* 1. Joh. 4,20. – *de nyere Ideer(s):* individets politiske, økonomiske og personlige frigørelse fra det enevældige, patriarkalske standssamfund.

62 *Kjøbmanden (…) Perle:* Matt. 13,45–46. – *Kun den er viis (…):* citat fra Oehlenschlägers *Baldur hin Gode* s. 152 (se n.t.s. 40); egl. »ikkun den er viis«.

63 *Och res dig (…) bröst!:* str. 4 i digtet »Till en yngling« (1810) af den svenske forfatter Esaias Tegnér (1782–1846); egl. »kämpa för menskors väl / med svärd, med röst«. Tegnérs »sværd« har Fibiger erstattet med en »pen«, hvilket sikrer digtets lyriske subjekt den for sammenhængen nødvendige kønsneutrale form. – *Eine reine Jungfrau (…) widersteht:* citat fra den ty. digter Friedrich Schillers (1759–1805) *Die Jungfrau von Orleans* (1801, da. 1813) I, 10 l. 1087–1089; egl. »Eine reine Jungfrau / Vollbringt jedwedes Herrliche« (En ren jomfru formår alt herligt på jorden, når hun modstår den jordiske kærlighed). – *complaisant:* føjeligt.

64 *Der sender Liv og Frugtbarhed (…):* strofe 2, l. 1–3 i Viktor Kristian Hjorts salme »Lovsynger ham, hvis Skabermagt« *(Forsøg til aandelige Sange* 1790–1791, optaget i *Evangelisk-christelig Salmebog* 1845, nr. 454; citatet er identificeret af lektor, dr.phil. Povl Skårup); egl. »Du sender Liv«.

67 *naar En slaaer os paa det høire Øre (…):* Matt. 5,39; egl. højre kind. –

Fanden forlanger en Finger: spil med ordsproget: Giv Fanden en lillefinger, og han tager hele hånden, jf. *Mau* 1946. – *Corfits Ulfeldt:* (1606–1664): rigshofmester, gift med Leonora Christina, dømt til døden for majestætsforbrydelse.

70 *Don Quixote:* (egl. *Don Quijote*) den sp. forfatter Miguel de Cervantes Saavedras (1547–1616) roman fra 1605–1615, hvori helten bekriger vejrmøller i den tro, at det er fjendtlige kæmper.

73 *Men Tanken selver (...):* digt af Clara Raphael selv.

75 *unbefangen:* troskyldig.

76 *Genius:* skytsånd.

79 *tjene to Herrer:* Matt. 6,24. Der prædikes over dette tekststed 15. søndag efter Trinitatis (uge 37, midten af september), hvilket ikke svarer til fiktionens tid (uge 24, midten af juni). – *Den, som ikke forlader (...):* Matt. 10,37.

86 *Vi have seiret:* i slaget ved Fredericia 6. juli 1849. – *Søger først mit Rige:* Matt. 6,33.

Minona

89 *Minona:* for nutidige øren et fremmedartet navn, men kendt i samtiden bl.a. fra Baggesens digt »Minonas Fraværelse« (1797) og Oehlenschlägers »Valravn« (*Digte* 1803); en af Fibigers veninder hed Minona.

95 *Ind i de lyse Stuer (...):* str. 16 og 8,l. 1 i Chr. Winthers digt »En Vandrer« (*Samlede Digtninger* (1860–1872) I, s. 248–249). – *Toldboden:* toldvæsenets bygning, i Kbh. desuden kajen, hvorpå den lå.

96 *vist:* et bestemt beløb.

97 *Sancta Gjertrud (...):* gammelt ordsprog, jf. *Mau*, 2291; den belg. abbedisse St. Gertrud (626–659) var de rejsendes helgeninde, hvorfor forgyldte billeder af hende var anbragt langs vejene, hvor vejr og vind vaskede guldet af. – *Kappe(r):* gifte kvinders hovedbeklædning i lette stoffer og med pyntebånd til indendørs brug. – *Forretninger:* arbejde.

98 *Paroxysme(r):* raserianfald.

99 *trods nogen:* mere end nogen anden. – *skuffe:* narre, bedrage. – *fornemmeligt:* først og fremmest.

100 *usurpere(t):* tilrane med magt. – *Grev von Gleichen:* manden med to koner, en legendarisk ty figur der siden middelalderen optræder i litteraturen, bl.a. i Goethes drama *Stella* (1776); grev von Gleichen efterlod sin hustru hjemme og tog på korstog, blev taget til fange og